

De status van de kleine marene (*Coregonus albula*) in Nederland

Menno Soes

De kleine marene (*Coregonus albula*) is altijd een fascinerende soort uit de lijst der Nederlandse vissen geweest. Een soort die vooral bekend staat als een vis van grote meren, maar waarvan toch meerdere exemplaren in Nederland gevangen zouden zijn. Veelal wordt verondersteld dat het om uitgezette dieren ging. Ook is wel geopperd dat het om foute determinaties zou gaan, maar aan de betrouwbaarheid van H.C. Redeke valt vrijwel nooit te twijfelen. Kottelat & Freyhof (2008) beelden op het verspreidingskaartje van de kleine marene Nederland zelfs af als zijnde een gebied waar ze inheems zou zijn geweest en nu uitgestorven is. Het werd dan ook tijd om alles eens op een rijtje te zetten.

Een typering

De kleine marene is een pelagische soort die grote scholen vormt. Gedurende de dag houden ze zich op in dieper water en komen met de schemering naar het oppervlak om te foerageren. Hier doen ze zich vooral tegoed aan allerlei dierlijk plankton en insectenlarven. Zo gauw het weer licht begint te worden zakken ze naar het diepere water. Kenmerkend voor een vis, die vooral in de buurt van het wateroppervlak foerageert, zijn de bovenstandige bek en het gestroomlijnde lichaam. Het is een relatief kleine vis die meestal niet veel groter wordt dan 20 centimeter.

De eieren worden in het begin van de winter afgezet op grind of zand. Het duurt meer dan drie maanden voordat de eieren uitkomen. De dan 7 tot 9 millimeter grote larven gaan binnen enkele dagen over op het eten van dierlijk plankton. De dieren groeien langzaam en nemen pas na drie of vier jaar deel aan de voortplanting (Gerstmeier & Romig, 2000; www.fishbase.org).

De kleine marene komt voor in meren en rivieren in Noord-Europa, vooral in Finland, Zweden, Rusland en Estland, en in enkel meren in Schotland en Engeland. De Britse populaties worden door sommige taxonomen als een afzonderlijke soort gezien, zie bijvoorbeeld Kottelat & Freyhof (2008). Dit is iets wat bijvoorbeeld in Engeland echter nog geen gemeengoed is.

Meldingen uit Nederland

Redeke (1941) geeft een overzicht van de hem bekende

Een kleine marene uit een Brits meer

meldingen van de kleine marene. Het eerste exemplaar zou door P.P.C. Hoek, de schoonvader van H.C. Redeke, in november 1886 zijn aangetroffen in een ankerkuil op de Nieuwe Merwede. Daarna zijn er nog meldingen uit het Hollands Diep (1919), de Waal (1927), de Gelderse IJssel, bij Brielle en uit de Zuiderzee. In de Zuiderzee zou ze meerdere malen zijn waargenomen (Redeke, 1922). De waarneming in de Waal is de laatste uit deze reeks geweest (Groot, 1990).

Ook uit de jaren negentig zijn enkele meldingen bekend van de kleine marene, maar van geen van deze waarnemingen is bewijsmateriaal beschikbaar. Bij navraag bleek dat er te weinig grond is om deze waarnemingen als betrouwbaar op te nemen.

Uitzettingen

Omdat de diverse populaties van marenen/houtingen in veel landen sterk achteruit waren gegaan zijn diverse soorten gekweekt en uitgezet. Ook in Nederland zijn in de periode 1920-1940 miljoenen exemplaren van diverse soorten marenen in de vorm van broed uitgezet. De kleine marene is, zover bekend, in Nederland nooit uitgezet (Klein Breteler, 1983). Buiten Nederland is de kleine marene wel uitgezet ten behoeve van de visserij. De bekende uitzettingen, in bijvoorbeeld Nordrhein-Westfalen, hebben echter plaatsgevonden in stuwmeren en niet in het Rijnsysteem.

De 'kleine marene' uit de collectie van Leiden.

Museumexemplaren

In de hoop dat de eerder genoemde meldingen bevestigd konden worden zijn zowel Naturalis in Leiden, het Zoologisch Museum in Amsterdam en IMARES benaderd met de vraag of zij materiaal van de kleine marene in hun collectie hadden. In Leiden bleek het exemplaar van Hoek uit 1886 aanwezig te zijn. Bij een bezoek aan het museum bleek echter meteen dat het om een discutabele determinatie ging. De vis had een eindstandige bek, in plaats van een bovenstandige bek zoals de kleine marene dat altijd wel heeft. Ook miste de vis het haringachtige uiterlijk van de kleine marene en deed veel meer denken aan diverse soorten uit de groep van de grotere marenas (*Coregonus s.s.*). Vervolgens zijn de door Naturalis gemaakte foto's voorgelegd aan diverse buitenlandse experts die veel ervaring hebben met de kleine marene. Het oordeel was elke keer hetzelfde; geen kleine marene.

Het bepalen van welke soort het dan wel is, is uitermate problematisch. De diverse in aanmerking komende soorten zijn zeer variabel en harde kenmerken zoals verschillen in het aantal zijlijnschubben of het aantal kieuwboogaanhangsels ontbreken veelal. Het komt er dan ook regelmatig op neer dat het onmogelijk is een determinatie uit te voeren. Dit mede doordat al meer dan 130 jaar allerlei soorten worden uitgezet in bijvoorbeeld Duitsland. Dat het om de Noordzeehouting (*C. oxyrynchus*) gaat is niet waarschijnlijk aangezien deze altijd een duidelijke neus heeft en de bijbehorende onderstandige bek. Vergelijkbare exemplaren als het door Hoek verzamelde dier worden op het moment in de literatuur wel aangeduid als *Coregonus sp.* 'Rhine'. Voorlopig lijkt het echter verstandig het op *Coregonus sp.* te houden, hoe onbevredigend ook.

Conclusie

Geen van de diverse meldingen van de kleine marene uit Nederland blijkt te kunnen worden gestaafd met bewijsmateriaal in de vorm van museumexemplaren of foto's. Alleen het exemplaar uit 1886 dat Hoek meldde is bewaard gebleven, maar is geen kleine marene. Dit exemplaar zal zeker door Redeke zijn bekeken, waarmee de onzekerheid over de andere door hem opgesomde vondsten toeneemt. Andere betrouwbare bronnen zijn ten aanzien van het voorkomen van de kleine marene in het Rijnsysteem niet bekend (J. Freyhof, pers. med.). Het is natuurlijk nooit uit te sluiten dat de kleine marene daadwerkelijk in Neder-

land is gevangen. Zonder enige vorm van bewijsmateriaal en met de determinatieproblemen die er blijken te zijn, lijkt het echter niet verstandig de soort voor de Nederlandse lijst te behouden.

Literatuur

- Gerstmeier, R. & T. Romig, 2000. Zoetwatervissen van Europa. Tirion Uitgevers BV, Baarn.
- Groot, S.J., 1990. Herstel van riviertrekvisen in de Rijn een realiteit? 3. De Grote & Kleine marene. De Levende Natuur 6: 215-219.
- Klein Breteler, P.H.M., 1983. Verspreiding, voorkomen en productie van coregoniden (houtingachtigen), met enkele opmerkingen over kunstmatige teelt en uitzettingen. Directie van de Visserijen, Den Haag.
- Kottelat, M. & J. Freyhof, 2007. Handbook of European freshwater fishes. Kottelat, Cornol, Switzerland and Freyhof, Berlin, Germany.
- Redeke, H.C., 1922. Visschen. In: Redeke, H.C., 1922. Flora en Fauna der Zuiderzee. C. de Boer Jr., Den Helder.
- Redeke, H.C., 1941. Fauna van Nederland X (Pisces). Sijthoff's Leiden.

Summary

The Dutch records of the Vendace (*Coregonus albula*) have been reviewed. Only one preserved specimen could be found in the museum collections. This specimen from 1886 was incorrectly identified as a Vendace. This makes all the records mentioned by H.C. Redeke questionable. As no other records from the river Rhine are available the past occurrence of the Vendace in The Netherlands should be seriously questioned.

Dankwoord

Ronald de Ruiter (Naturalis), Hielke Praagman (ZMA), Henrik de Nie en Erwin Winter (IMARES) worden bedankt voor hun hulp bij het op een rij krijgen van de Nederlandse waarnemingen. Jörg Freyhof, Algirdas Kaupinis, Ian Winfield, Thomas Bøhn en de UK Vendace Management Group worden bedankt voor hulp bij de determinatie.

D.M. Soes

Naturalis
Postbus 9517
2300 RA Leiden
e-mail: menno.soes@gmail.com